

Фінагєєв Валерій Олександрович,
*суддя апеляційного суду Київської області,
кандидат юридичних наук*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЯ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ЗІ
СЛУЖБАМИ БАНКІВСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ
ШАХРАЙСТВАМ У СФЕРІ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ В УКРАЇНІ

Політичні й соціально-економічні зміни, що відбуваються в Україні, впливають на якісні характеристики злочинності, особливо на такий вид злочину, як шахрайство у сфері кредитних операцій банків.

Питання боротьби зі злочинністю в сфері економіки, утому числі із різного роду шахрайськими діями, стають усе більш актуальними. Шахрайство набуває все більших масштабів і проявляється у все нових формах. Якщо раніше переважало шахрайство з використанням різних предметів (карт, наперстків, грошових ляльок), так зване «вуличне шахрайство», дрібне шахрайство, що виражалось в обмані при обіцянці доставити річ, за яку отриманий аванс, виконати роботи тощо, при ньому

ставка злочинців робилася на зайву довірливість, азартність громадян, (матеріальний збиток, який наносився даними злочинами, був порівняно невеликий), то тепер набуло поширення так зване шахрайство «білих комірців», суб'єктами вчинення даного роду злочинів усе частіше стають керівники та посадові особи банківських і фінансово-кредитних установ. Збитки, що заподіюються такими злочинами, обчислюються десятками та сотнями тисяч гривень. З огляду на тенденцію росту кількості розкрадань, здійснених шляхом шахрайства, можна стверджувати, що боротьба з такого роду злочинами є одним із пріоритетних напрямів діяльності правоохоронних органів країни [1, с.184].

Політичні й соціально-економічні зміни, що відбуваються в нашій країні, впливають на якісні характеристики злочинності, особливо на такий вид злочину, як шахрайство. На даний час шахрайство має низку значущих відмінностей від аналогічних злочинів минулих років. Істотно зросли його масштаби, заподіяна шкода, змінилися способи вчинення та «інструментарій» шахраїв. Поява нових, сучасних видів шахрайства зумовлює необхідність їх цілеспрямованого вивчення, адже чинне законодавство відстає від криміногенних реалій, особливо пов'язаних з використанням сучасних науково-технічних засобів [2, с.14].

Сучасне шахрайство характеризується підвищеною суспільною небезпечкою, оскільки завдає матеріальної шкоди не тільки конкретним особам, а й негативно впливає на політичну, соціально-економічну, правову сфери життєдіяльності суспільства. Одним із видів незаконного посягання на право власності є шахрайство у сфері кредитних операцій. Надання кредитів є однією з основних економічних функцій банків, що здійснюється з метою фінансування інвестиційних і споживчих цілей фізичних та юридичних осіб. Від того, наскільки стабільно банки реалізують свої кредитні функції, залежить економічне становище регіонів, які вони обслуговують, оскільки завдяки банківським кредитам засновуються нові підприємства та збільшується кількість робочих місць у цих регіонах, забезпечуються їх економічна стабільність. Своєчасність попередження, виявлення та реагування на такі кримінальні правопорушення в значній мірі залежить від умілого використання інформації щодо самих фактів шахрайства у сфері банківського кредитування.

Криміногенна обстановка, що складається в економіці України не лише перешкоджає нормальному розвитку фінансової системи країни, але й вимагає підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів, пошуку найбільш оптимальних підходів до вирішення проблем, що виникають у процесі виявлення та розслідування кримінальних правопорушень у кредитно-фінансовій сфері, а саме шахрайства з фінансовими ресурсами [3, с. 279].

Слід відзначити, до системи взаємодії в практичній діяльності з розкриття і розслідування злочинів належать органи прокуратури, органи Національної поліції, органи Служби безпеки, деякі державні органи України (Національний банк, Міністерство фінансів, Державна митна служба, Фонд державного майна, Державна податкова адміністрація та ін.), а також експертні установи (або окремі експерти і спеціалісти), громадські формування з охорони громадського порядку [4, с. 387-392].

Під час запобігання шахрайствам у сфері кредитних операцій банків, працівники оперативних підрозділів взаємодіють майже з усіма службами та підрозділами ОВС, однак найбільший обсяг узгоджених дій, що є головною характеристикою взаємодії, оперуповноважені здійснюють зі слідчими.

На сьогоднішньому етапі одну з найважливіших ролей у стимулюванні відтворювальних процесів в економіці відіграє банківський кредит, як головне джерело забезпечення грошовими ресурсами поточної господарської діяльності підприємств незалежно від форми власності та сфери господарювання. Незважаючи на те, що кризові явища в економічній системі практично підірвали фінансову стійкість більшості вітчизняних підприємств, внаслідок чого різко скоротилась кількість надійних фірм-позичальників (на фоні падіння прибутковості банківських операцій), кредитні операції залишаються головним видом активних операцій комерційних банків, в який вкладається переважна більшість залучених банками ресурсів.

Звісно, що безпосередня протидія шахрайствам у сфері кредитних операцій банків зусилля зосереджуються на профілактичних заходах та тісній взаємодії оперативних підрозділів зі службою банківської безпеки.

З метою організації взаємодії необхідно звернути увагу на такі важливі моменти:

1. Необхідно чітко визначити основні способи вчинення злочинів при здійсненні кредитних операцій, що найчастіше зустрічаються на практиці: надання фальшивих документів недобросовісним позичальником; підробка гарантійних зобов'язань чи надання підробленого балансу; обман банку-гаранта при страхуванні кредитів чи наданні застави; створення фіктивної фірми (на короткий проміжок часу), яка зникає після отримання кредиту; більш складна схема - створення фіктивних фірм, які шляхом перегонки коштів з рахунку на рахунок імітують успішну діяльність з метою отримання кредиту та зникнення в подальшому самих фірм; «підкормка» банку - безперечне та точне виконання та дотримання умов низки послідовних предметних договорів з поступовим збільшенням суми кредиту, а в подальшому зникнення самого розпорядника зі значною сумою наданого кредиту.

2. Необхідно визначити ключові посади, тобто посадових осіб кредитної установи, які навмисно (з будь-яких мотивів) або через злочинну недбалість можуть сприяти злочинцям в отриманні кредиту. Орієнтовний перелік таких посад: керуючий банком; заступник керуючого банком; начальник кредитного управління; заступник начальника кредитного управління; кредитні інспектори.

3. Після проведення зазначених дій служба безпеки банку скеровується на цілеспрямовану діяльність з попередження зловживань чи помилок з боку осіб, визначених у переліку та інших працівників банківської установи. А у випадку неможливості здійснення таких дій визначається порядок звернення за допомогою до правоохоронних органів. Служба безпеки банку скеровується на виявлення обставин, що свідчать про злочинну діяльність при кредитних операціях та повідомлення у правоохоронні органи у встановленому законом порядку. До таких обставин відносяться: велика кількість позичальників (одержувачів кредиту); великі суми кредитів що вказуються в кредитній заявці без відповідного забезпечення; фіктивні адреси одержувачів кредиту; однакові адреси для різних одержувачів кредиту; фіктивні фінансові звіти одержувачів позичок; наявність позичок і банківських рахунків за межами сфер діяльності позичальника; видача позичок за дорученням; участь банку в позиції, виданої іншим банком; невідповідність витрат одержувача кредиту його прибуткам; суттєве порушення процедури виділення кредиту; підроблені документи, надані в обґрунтування кредитного запиту, про гарантії його повернення, про витрату отриманих кредитів;

неповернення отриманих кредитних коштів після відповідного судового рішення [5]; комерційне використання отриманих на пільгових умовах кредитних коштів; витрата бюджетних кредитів на інші платежі (наприклад, на закордонні відрядження) [6].

З метою забезпечення повернення кредитних коштів та недопущення вчинення злочинних посягань з боку позичальників та працівників банку, здійснюється обмін певною інформацією між зацікавленими в цьому сторонами. Це насамперед відомості про: особу клієнта; активи клієнта (розміри установчого капіталу, співвідношення між власними коштами та тими, що знаходяться в управлінні, вкладання коштів у нерухомість тощо); склад засновників, наявність інших фірм, які очолюють засновники даного підприємства (кількість фірм, зареєстрованих по цій адресі, а також адреси цих фірм, їх рахунки в банках тощо); форма, в якій створена юридична особа (найменш надійними є товариства з обмеженою відповідальністю); час знаходження на ринку та на обслуговуванні в певному банку; проект бізнес-плану (призначення кредитних коштів); забезпечення кредиту (гарантія, застава тощо) [7]; результати обов'язкового виїзду на об'єкти клієнта, огляд застави тощо; використання відкритих та нетрадиційних джерел фінансування; осіб - працівників фінансово-кредитної установи, які приймали участь в оформленні документів на видачу кредиту та тих працівників, які були зацікавлені в видачі цього кредиту; іншу інформацію, що може вказувати на протиправну діяльність при здійсненні банківського кредитування.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що процес взаємодії оперативних підрозділів зі службами банківської безпеки під час протидії шахрайства у сфері кредитних операцій, являє собою регламентований законами та підзаконними нормативними актами комплекс заходів щодо ефективного використання наявних сил, засобів та методів оперативно-розшукового й процесуального характеру та процесуального закріплення їх результатів.

Список використаних джерел:

1. Тараненко Ю.О., Андрущенко І.Г., Дзісяк О.П. Окремі види правопорушень у фінансово-кредитній галузі країни / Ю.О. Тараненко, І.Г. Андрущенко, О.П. Дзісяк // Право і Безпека. - № 3. - 2006. - с. 184-186.
2. Булатов А.С. Кримінологічні аспекти шахрайства / А.С. Булатов // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки». - 2014. - № 5. - Т. 3. - С. 14-18.
3. Мудряк Т.О. Криміналістичні проблеми розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами та шляхи їх вирішення / Т.О. Мудряк // Порівняльно-аналітичне право. - 2014. - № 1. - С. 279-281.
4. Криміналістика: Підручник / За ред. В. Ю. Шепітька. - 2-е вид., перероб. і доп. - К.: Концерн «Вид. Дім «Ін Юре»», 2004. - С. 387-392.
5. Рішення Верховного Суду України // Щорічник. - 1998. - 99 с.
6. Кримінальний кодекс України (коментований) - К.: «Юрінком», 1997.
7. Закон України «Про заставу» // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 47.